

TEBSİRATÜ'İ-EDİLLE

(تبصرة الأدلة)

Mâtürîdî âlimlerinden
Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin
(ö. 508/1115)
kelâma dair eseri.

Kaynaklarda adı farklı biçimlerde gösterilmektedir. Leknevî ile Kureşî eseri *Tebşiratü'l-edille* diye kaydetmiş, Brockelmann da aynı şekilde zikretmiştir (*GAL Suppl.*, I, 757). Kâtib Çelebi eserin ismini *Tebşiratü'l-edille fi'l-keâm* olarak kaydederken (*Keşfü'z-zunûn*, I, 337) Bağdatlı İsmâil Paşa *Tebşiratü'l-edille fi 'ilmi'l-keâm* adını vermiştir (*Hediyyetü'l-ârifin*, II, 487). Daha sonraki bazı çalışmalar yanında eserin neşirlerinde de farklı isimlerin kullanılmasının sebebi müellifin kitabının adını açıkça belirtmemiş olmasıdır. Ancak esere yapılan atıflar ve onu Nüred-din es-Sâbü'nî'den bizzat nakleden Fahred-din er-Râzî'nin rivayetinden kitabın adının *Tebşiratü'l-edille* olduğu anlaşılmaktadır (*Münâzarâtü Fahriddin er-Râzî*, s. 23).

Eser kısa bir mukaddimeden sonra kırk beş babdan meydana gelir; bunları altı bölüm halinde özetlemek mümkündür. Altı babdan oluşan giriş niteliğindeki birinci bölümde ilmin tarifi üzerinde ayrıntılı biçimde durulur; ardından nesnelerin gerçekliklerinin bulunduğu ve insan bilgisinin buna vâkıf olabileceği hususu işlenir. Bilgi edinme vasıtaları (duyular, doğru haber ve akıl) ele alınarak özellikle akıl istidlâle vurgu yapılır. İlhamın dinî konularda bilgi kaynağı kabul edilemeyeceği ispatlanır, ayrıca mukallidin imanının sıhhati tartışılır. Kitabın on altı bab içeren ve eserin yarısına yakın hacmini kapsayan ikinci bölümü ilâhiyyât bahislerine ayrılmıştır. Bölüm evrenin ezeli değil yaratılmış olduğu konusuy-la başlar (hudûs delili). Daha sonra tevhid (vahdâniyyet) esasına geçilir ve düalist görüşlerin yanı sıra Allah'a cevher, araz, mekân izâfe eden, dengi ve benzerinin olduğunu söyleyenlerin görüşleri eleştirilir. Ardından sübûtî sıfatlara geçilerek bunlardan kelâm sıfatı, Selefiyye, Mu'tezile ve Ehl-i sünnet âlimleri yönünden mahlûk-gayri mahlûk olması, Allah'ın zâtıyla kâim bulunup bulunmaması açısından tartışılır; sadece Mâtürîdiyye tarafından vurgulanan fiilî sıfatların kadîm olduğu fikri uzun bir hacim içinde ele alınır; insanların ihtiyarî fiilleri ve dolayısıyla kader problemiyle de ilgisi bulunan irade sıfatı üzerinde durulur. Eserin ilâhiyyât bölümü, Mu'tezile'

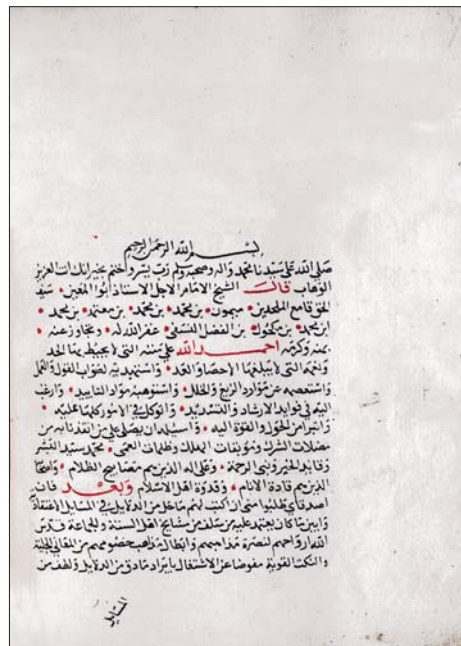
nin kabul etmediği rü'yetullah bahsinin ayrıntılı biçimde işlenmesiyle sona erer.

Tebşiratü'l-edille'nin iki babdan teşekkül eden üçüncü bölümü nübüvvet konularına ayrılmıştır. Burada nübüvvet ve risâletin aklen mümkün ve hikmete uygun olduğu belirtilir. Mûcizenin mahiyeti, geçmiş peygamberlere ait mûcizelerin konumu üzerinde durulduktan sonra Hz. Muhammed'in mûcizelerine geçilir. Resûlullah'ın mûcizeleri derin bir vukuf-la ele alınır. Müellif, yaşadığı dönemde dinden çıkmış kimselerin nübüvvet dil uzatmaları yüzünden konuyu geniş biçimde anlatmak mecburiyetinde kaldığını söyler (II, 106). Üçüncü bölüm keramet bahsiyle sona erer. Kitabın on bab içeren dördüncü bölümünde kader meselesi işlenir. Aslında kader ilâhî sıfatlardan ilim, kudret ve irâde sıfatları içinde yer almakla beraber hakkın da ileri sürülen görüşlerin eleştirilmesi için kelâm eserlerinin çoğunda müstakil bir konu halinde işlenir. Kulun iradî fiilleri gerçekleştirme gücüyle (istitâat) başlayan bölüm 250 sayfa gibi uzun bir hacmi kapsar. Bölümün son babı Kaderiyye'ye ayrılmıştır. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'den (*Kitâbü't-Tevhîd*, s. 139, 500-504) etkilendiği anlaşılan Nesefî, Hz. Peygamber'e nisbetle rivayet edilen, "Kaderiyye bu ümmetin Mecûsiler'idir" anlamındaki sözün çevresine Mu'tezile'nin de girdiğini kanıtlama-

ya çalışır. Ancak bu rivayetin zayıf ve münker olduğu belirtilmektedir (*Müsned*, IX, 415-416). Eserin iki bab ihtiva eden beşinci bölümü sem'îyyât bahislerinden kabir azabının ispatıyla başlar. Büyük günah işleyenlerin âhiretteki durumuna temas edildikten sonra şefaât bahsi anlatılır. Ardından imanın mahiyeti ve İslâm'la olan ilişkisi üzerinde durulur. Dört babdan oluşan altıncı bölümde imâmet konuları ele alınır.

Nesefî'nin eseri, Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'inin bilinmediği uzun dönemde Mâtürîdiyye mezhebinin görüşlerini ortaya koyan temel kaynak olarak kabul edilmiştir. Kitap hem müellifin hem Mâtürîdiyye mezhebinin kelâm alanında en hacimli eseridir ve *Kitâbü't-Tevhîd*'in şerhi niteliğindedir. Eserde çeşitli mezheplere mensup âlimlerin kitaplarının zikredilmesi kelâm tarihi ve günümüz araştırmaları açısından büyük bir önem taşır. Nesefî bu eseriyle, Mâtürîdiyye mezhebi için Eş'ariyye'de Bâkullânî'nin yaptığına benzer bir hizmet ifa ettiğini kanıtlamıştır. Kitapta takip edilen semantik metot müellifin dönemi için yeni bir uygulamadır, ancak bu metot sonraki dönemlerde takip edilmiştir (Yazıcıoğlu, s. 14-17). Naklî ve akfî delillerin kullanılmasıyla kelâm yönteminin ortaya konduğu eserde akfî deliller daha çok akiselimle dayandırılmış ve yapılan is-

Tebşiratü'l-edille'nin unvan sayfasıyla ilk sayfası (Beyazıt Devlet Ktp., nr. 3063)

TEBSİRATÜ'L-EDİLLE

tidlâllerde terimlerin sözlük anlamları öne çıkarılmıştır. Atıflardan anlaşıldığı üzere (I, 25) kitapta Ebû Hanîfe'nin *el-Âlim ve'l-müte'allim*'i ile *el-Fıkhü'l-ekber*'inden büyük ölçüde faydalanılmıştır. Konular tartışılırken verilen örnekler, eserin üslûbu, yöntemi ve açıklama biçimi büyük çapta *Kitâbü't-Tevhîd*'e benzemektedir. Öte yandan *Kitâbü't-Tevhîd*'in müellifine nisbeti, orijinalliği ve otantikliği konusunda *Tebşiratü'l-edille*'nin büyük bir önem taşıdığını söylemek gerekir (Özervarlı, sy. I [1997], s. 20, 22-28). *Tebşiratü'l-edille*'de Mâtürîdî'nin bugüne ulaşmayan eserleri zikredilir, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* ve *Kitâbü'l-Ma'kâlât*'tan ibareler nakledilir (I, 162, 305, 359, 829). Eserinde Ebû Hanîfe ve Mâtürîdî'ye ait fikirlere büyük sadakat gösteren müellif, Eş'arî'ye karşı taktığı tavırla onu zaman zaman Ehl-i sünnet dışında gördüğünü ima eder. Özellikle tekvin konusunda Eş'ariyye'ye karşı sert bir tutum ortaya koyması dikkat çekicidir. Müellifin başta Mu'tezile ve Eş'ariyye olmak üzere diğer mezheplerle yaptığı tartışmalardan bu mezheplere ait literatüre vâkıf olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim *Tebşiratü'l-edille* ile Abdülkâhir el-Bağdâdî'ye ait *el-Esmâ' ve's-şifât*'taki bazı ibareler arasında büyük benzerlik bulunmaktadır (*el-Esmâ' ve's-şifât*, vr. 20^b-23^b; krş. *Tebşiratü'l-edille*, I, 142-149, 151, 152-154).

Tebşiratü'l-edille sonraki Mâtürîdiyye âlimlerinin çalışmaları için temel kaynak niteliğindedir. Nüreddin es-Sâbûnî'ye ait *el-Kifâye* ve *el-Bidâye*'deki tartışmalar sırasında verilen örnekler, kullanılan üslûp, yöntem ve açıklamalar Sâbûnî'nin eserden büyük ölçüde faydalandığını göstermektedir. Nitekim onun *Tebşiratü'l-edille*'den daha üstün bir eserin bulunamayacağını söylediği bilinmektedir (Fahreddin er-Râzî, s. 23). Bunun yanında Teftâzânî ve Beyâzîzâde Ahmed Efendi gibi âlimlerin *Tebşiratü'l-edille*'den nakilde bulunması (*Şerhu'l-Akâ'id*, s. 74, 119; *İşârâtü'l-merâm*, s. 23, 55, 76, 214, 217-218, 235, 236, 243), Necmeddin en-Nesefî'ye ait *'Akâ'id* metninin *Tebşiratü'l-edille*'nin bir fihristi mahiyetinde görülmesi (*Keşfü'z-zunûn*, I, 337), eserin geç dönem kelâm âlimlerinin başvurduğu kaynaklardan birini oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Tebşiratü'l-edille'nin başta İstanbul olmak üzere çeşitli yerlerdeki kütüphanelerde yazma nüshaları bulunmaktadır (Brockelmann, I, 757; *Tebşiratü'l-edille*, nşr. Cl. Salamé, s. s-ç; a.e., nşr. Hüseyin Atay, neşredeninin girişi, I, 62-71). Eserin ilk ilmî neşri, bu nüshaların bir kısmından hare-

ketle Muhammed el-Enver Hâmid İsâ tarafından doktora çalışması olarak hazırlanmıştır (1977, Ezher Üniversitesi Usûlûd-dîn Fakültesi). Eseri ayrıca Claude Salamé (Dımaşk 1990-1993) ve Hüseyin Atay (I, Ankara 1993; II, Ankara 2003, Şaban Ali Düzgün ile birlikte) yayımlamıştır. H. Sabri Erdem *Tebşiratü'l-Edille*'ye *Seman-tik Yaklaşım* adıyla bir doktora tezi hazırlamış (1988, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), M. Sait Özervarlı da yüksek lisans çalışması yapmıştır (bk. bibl.). Süleyman Toprak "Nesefî'nin *Tabsiratü'l-Edille*'sinde Kaza ve Kader" adıyla bir makale yazmıştır (*SÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. I [Kon-ya 1985], s. 122-135).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned (Arnaüt), IX, 415-416; Ebû'l-Muîn en-Nesefî, *Tebşiratü'l-edille* (nşr. Cl. Salamé), Dımaşk 1990-93, I-II, tür.yer.; a.e. (nşr. Hüseyin Atay), Ankara 1993, tür.yer., ayrıca bk. neşredeninin girişi, I, 13-77; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 139, 500-504; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 20^b-23^b; Nüreddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye fi usûlü'd-din: Mâtürîdiyye Akaidi* (nşr. ve trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1421/2000, s. 33-34; Fahreddin er-Râzî, *Münâzarâtü Fahriddin er-Râzî fi bilâdi Mâvera'î'n-nehr* (nşr. Fethullah Huleyf), Beyrut 1984, s. 23-24; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mu'dhiyye*, III, 527; Teftâzânî, *Şerhu'l-Akâ'id*, İstanbul 1313, s. 74, 119; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fi tabakâti'l-Hanefiyye*, Bağdad 1962, s. 78; *Keşfü'z-zunûn*, I, 337; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm min 'ibârâti'l-İlmâm* (nşr. Yûsuf Abdürrezzâk), Kahire 1368/1949, s. 23, 55, 76, 214, 217-218, 235, 236, 243; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 216-217; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 487; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 757; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, VIII, 66; W. Madelung, *Matürîdîlîğın Yayılması ve Türkler* (trc. Arslan Gündüz), Leiden 1971, s. 3; Muhammed Aruçi, *Nüreddin es-Sâbûnî ve ârâ'ühü'l-kelebiyye min kitâbihi el-Kifâye fi'l-hidâye dirâse ve tahkik* (yüksek lisans tezi, 1406/1986), Câmîatü'l-Kâhire Külliyyetü dâri'l-ülüm, tür.yer.; M. Sait Özervarlı, *Ebû'l-Muîn en-Nesefî'ye Ait Tebsiratü'l-edille'nin Kaynakları* (yüksek lisans tezi, 1988), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 37-44; a.mlf., "The Authenticity of the Manuscript of Mâturîdî's Kitâb al-Tawhîd: A Re-examination", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. I, İstanbul 1997, s. 19-29; Mustafa Sait Yazıcıoğlu, *Mâtürîdî ve Nesefî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, İstanbul 1992, s. 13-20, 30-42, 61-72; Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmî: Giriş*, İstanbul 1993, s. 129. MUHAMMED ARUÇI

TEBSİRATÜ'L-HÜKKÂM

(تبصرة الحکام)

Burhâneddin İbn Ferhûn'un
(ö. 799/1397)Mâlikî mezhebine göre
muhakeme usulünü konu alan eseri
(bk. İBN FERHÛN, Burhâneddin).

TEBŞİR

(التبشير)

İlâhî emirlere uyanları
iyi bir sonucun beklediğini
haber verme anlamında terim.

Sözlükte "güler yüzlü olmak; güler yüzle karşılamak; müjdelemek" anlamındaki **beşr** (**büşür**) kökünden türeyen **tebşir** "müjdelemek" demektir (*Lisânü'l-Ârab*, "bşr" md.; *Kâmus Tercümesi*, II, 160). Kelime mutlak şekilde zikredildiğinde sevin-dirici haber vermeyi ifade ederken belirleyici bir kaydın bulunması durumunda kötü haber vermeyi de kapsar. Genellikle karşıtı olan **inzâr** ile birlikte kullanılması iyi habere tahsisini belirtmektedir. Beşr kavramı türevleriyle birlikte Kur'ân-ı Kerim'de sek-seni aşkın yerde geçmektedir (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "bşr" md.). Bazı peygamberlerin doğum müjdeleriyle Hz. İsâ'nın Ahmed adlı bir peygamberin geleceğini haber vermesi (es-Saf 61/6) bunlar arasında sayılabilir. Kur'an'da bütün peygamberlerin uyarıcı (nezîr) ve müjdeleyici (mübeşşir), Kur'an'ın da insanları doğruya ve hayra ulaştıracak düsturları içeren bir kitap olduğu (Fussilet 41/4) beşir kelimesiyle ifade edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de müjdeleyip özendirmek amacıyla güzel bir amelin daha hayırlısıyla (en-Neml 27/89) veya on katıyla (el-En'âm 6/160) karşılık göreceği bildirilmiş, Bakara sûresinde mallarını Allah yolunda harcayanların karşılığı her başağında 100 tane bulunan yedi başaklı buğday tohumu tanesine benzetilmiştir (el-Bakara 2/261). İmam Mâtürîdî bu ifadenin, Allah rızası için harcama yapan kimsenin geride kalan malına Cenâb-ı Hakk'ın vereceği bereket mânasına gelebileceğini söylemiştir (*Te'vilâtü'l-Kur'ân*, II, 174). Tebşir Hz. Peygamber'in beyanlarında, "Kolaylaştırın, güçleştirmeyin; müjdeleyin, nefret ettirmeyin" şeklindeki emirle (Buhârî, "İlim", 11; Müslim, "Cihâd", 5) bir düstur olarak yer almıştır. Wensinck'in *el-Mu'cem*'inde dokuz hadis kaynağına atıflar yapılarak çeşitli müjdeleme örnekleri verilmektedir ("bşr" md.). Hadislerde mümine ölümü anında cennet müjdelenirken kâfire de cehennem hazırlanacağı (Buhârî, "Rikâk", 41; Tirmizî, "Cenâ'iz", 67), gece karanlığında mescide yürüyerek gidenin kıyamet günü nurla müjdeleneceği (Tirmizî, "Şalât", 51; Ebû Dâvûd, "Şalât", 49), on sahâbînin cennetle müjdelendiği vb. konulara temas edilmektedir.